

سنجش کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان

روح‌اله رضائی^۱، مریم محمدی^۲، سید محمود حسینی^۳

چکیده

یکی از مناسب‌ترین ساختارها و سازمان‌هایی که می‌تواند کارآفرینان را در خود جای داده و آنان را به سرمنزل مقصود برساند تعاونی‌ها می‌باشند که ضروری است با بررسی وضعیت موجود، در راستای توسعه کارآفرینی در آنها تلاش کرد. با توجه به اهمیت موضوع، هدف این تحقیق توصیفی-پیمایشی سنجش میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان بود. این پژوهش به لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها، از نوع تحقیقات محسوب می‌شود. جامعه آماری پژوهش ۳۳۵ نفر از اعضای اصلی هیات مدیره تعاونی‌های توسعه روستایی در استان زنجان بودند که با توجه به جدول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱)، تعداد ۱۰۵ نفر از آنان از طریق روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب انتخاب شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده گردید. روایی محتوایی پرسشنامه با نظر پانلی از متخصصان و کارشناسان مورد تایید قرار گرفت. برای تعیین پایایی ابزار تحقیق پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس اصلی پرسشنامه در حد مناسب بود. نتایج کسب شده از تحقیق نشان داد که پنج گویه مسئولیت‌پذیری، تمایل به انجام کارهای گروهی، انجام بی‌وقفه کارها، اعتماد به نفس در مورد توانایی‌ها و قابلیت‌های خود و ارائه ایده‌های نو، بیشترین میزان اولویت را کسب نموده‌اند. همچنین، بر اساس یافته‌های تحقیق مشخص شد که بیشترین فراوانی (۷۳/۳ درصد) متعلق به تعاونی‌های توسعه روستایی است که میزان کارآفرینی سازمانی در آنها در سطح کم بوده است.

واژه‌های کلیدی: تعاونی توسعه روستایی، کارآفرینی سازمانی، استان زنجان.

^۱دانشیار دانشکده کشاورزی دانشگاه زنجان، گروه ترویج، ارتباطات و توسعه روستایی

^۲دانش آموخته کارشناسی ارشد دانشگاه زنجان

^۳استاد دانشکده اقتصاد و توسعه کشاورزی، دانشگاه تهران، گروه ترویج و آموزش کشاورزی

مقدمه

تحولات هزاره سوم میلادی در عرصه‌های اقتصادی، فرهنگی و روابط اجتماعی موجب شده است که تعاونی‌ها در عصر حاضر با شرایط جدیدی روبرو شوند که بدون سازگاری با آنها نمی‌توانند به حیات خود ادامه دهند. در کشورهای صنعتی، دولت از طریق طراحی چارچوب‌هایی برای توسعه تعاونی‌ها در ابعاد اقتصادی، اجتماعی و سیاسی، گام‌های موثری برداشته است؛ اما کشورهای در حال توسعه در این راه با موانع بسیاری همچون مشکلات ساختاری، عدم تطبیق انتظارات، عدم شفافیت سیاست‌گذاری‌ها، فقدان شرایط استاندارد محیطی و افزایش غیرطبیعی تعاونی‌ها به لحاظ کمی مواجه‌اند. به تبع مشکلات فراروی تعاونی‌ها در کشورهای در حال توسعه، کشور ما نیز با این مشکلات مواجه است (عباسی و همکاران، ۱۳۸۸).

از طرفی امروزه کارآفرینی تنها راهکار موثر جهت رفع مشکلاتی همچون بیکاری، بهره‌وری پایین و مانند این‌هاست. در واقع، یکی از مناسب‌ترین ساختارها و سازمان‌هایی که می‌تواند کارآفرینان را در خود جای دهد و آنان را به سرمنزل مقصود برساند، "تعاونی" است (دهباشیان و همکاران، ۱۳۹۰). در این زمینه دنیائی (۱۳۸۹) بر این باور است که توسعه فرهنگ کارآفرینی برای پیشرفت و توسعه جوامع امروزی امری ضروری است و تعاونی‌ها نیز که بخشی مهم از اقتصاد جوامع کنونی تلقی می‌شوند از این قاعده مستثنی نیستند. بنابراین مجموعه شرایط جامعه ما از یک سو و اهداف و برنامه‌های مشترکی که بین دو مقوله کارآفرینی و تعاون وجود دارد از سوی دیگر، ارتباط و تعامل راهبردی این دو مقوله اساسی را اجتناب ناپذیر کرده است (رضوی، ۱۳۸۷). نگاهی دقیق به تعاریف تعاون و اصول جهان شمول آن و نیز در نظر گرفتن مفهوم و اصول کارآفرینی، بیانگر ویژگی‌ها و خصوصیات مشترک آنهاست که می‌توان گفت اصول تعاون در دل فرآیند کارآفرینی جای گرفته است (زمانی و جان‌نثاری، ۱۳۸۷). علیرغم اهمیت و ضرورت موضوع، نتایج مطالعات و تحقیقات مختلف حاکی از آن است که اهمیت و نقش کارآفرینی در توسعه تعاونی‌ها و نقش بارز آن در بهبود کارآیی و بهره‌وری تعاونی‌ها در کشور ما آنچنان که باید و شاید مورد توجه جدی قرار نگرفته است، به نحوی که سطح کارآفرینی در تعاونی‌ها به طور عام و تعاونی‌های توسعه روستایی به طور خاص پایین می‌باشد. بدون تردید، انجام مطالعاتی به منظور شناخت و واکاوی علمی وضعیت موجود می‌تواند شرایط لازم برای برنامه‌ریزی‌های اثربخش‌تر در آینده را برای تقویت و توسعه هر چه بهتر و بیشتر کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان و در نتیجه بهبود عملکرد و پایداری و استمرار فعالیت آنها در سطح مناطق روستایی را فراهم سازد.

روش‌شناسی

تحقیق حاضر از لحاظ میزان و درجه کنترل متغیرها، غیرآزمایشی و توصیفی، از نظر نحوه گردآوری داده‌ها، میدانی و در نهایت به لحاظ قابلیت تعمیم یافته‌ها، از نوع پیمایشی محسوب می‌شود. جامعه آماری این پژوهش را تمامی اعضای اصلی هیات مدیره در ۶۷ تعاونی توسعه روستایی فعال در سطح استان زنجان تشکیل می‌دادند^۴ که تعداد آنها در حدود ۳۳۵ نفر بود (جدول ۱). برای تعیین حجم نمونه از جدول بارتلت و همکاران (۲۰۰۱) استفاده شد که بر اساس آن حجم نمونه آماری ۱۲۰ نفر بدست آمد که پس از توزیع پرسشنامه‌ها همانطور که در جدول (۱) آورده شده است در نهایت ۱۰۵ پرسشنامه وارد تحلیل گردید (نرخ بازگشت پرسشنامه = ۸۷/۵ درصد). برای دستیابی به نمونه‌ها، از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای با انتساب متناسب (شهرستان‌های مورد مطالعه به عنوان طبقات) بهره گرفته شد که پس از محاسبه، تعداد نمونه‌های زیر به شرح جدول (۱) به هر یک از شهرستان‌ها اختصاص یافت؛ در وهله بعد، با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد اعضای مورد نظر در هر یک از طبقات به صورت تصادفی انتخاب و داده‌های مورد نیاز از طریق آنها گردآوری شد.

^۴ - تعاونی‌های توسعه روستایی در شهرستان‌های زنجان، خدابنده، خرمدره و ابهر راه‌اندازی شده و تشکیل آنها در شهرستان‌های طارم، ماهنشان و ایجرود در برنامه اجرا قرار دارد.

جدول ۱- تعداد کل اعضای هیأت مدیره مورد مطالعه و نمونه‌های اختصاص یافته به هر یک از طبقات

نام شهرستان	تعداد تعاونی‌های توسعه روستایی فعال	تعداد اعضای هیأت مدیره	تعداد نمونه اختصاص یافته	تعداد پرسشنامه تحلیل شده
زنجان	۲۲	۱۱۰	۳۹	۳۴
خدابنده	۳۲	۱۶۰	۵۷	۴۹
ابهر	۱۰	۵۰	۱۹	۱۷
خرمدره	۳	۱۵	۵	۵
جمع	۶۷	۳۳۵	۱۲۰	۱۰۵

برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه استفاده گردید. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق پرسشنامه بود که از دو بخش مشخصه‌های فردی افراد و سنجش میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی (شامل ۲۴ متغیر) تشکیل شده بود. برای اندازه‌گیری بخش دوم از طیف لیکرت پنج سطحی (از خیلی کم=۱ تا خیلی زیاد=۵) استفاده گردید. اعتبار پرسشنامه با نظر پانل متخصصان و کارشناسان در زمینه موضوع مورد پژوهش مورد تایید قرار گرفت و برای تعیین قابلیت اعتماد ابزار تحقیق پیش‌آزمون (شامل ۳۰ نفر خارج از نمونه اصلی) انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس "میزان کارآفرینی سازمانی" در حدود ۰/۸۱ بود. تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از نرم افزار SPSSWin_{۱۸} صورت گرفت.

یافته‌ها و بحث

بر اساس اطلاعات بدست آمده، میانگین سنی پاسخگویان در این تحقیق ۳۴/۷۱ سال، بیشینه آن ۷۰ سال و کمینه آن ۱۹ سال بوده است. با توجه به اطلاعات بدست آمده، تمامی پاسخگویان در این تحقیق مرد بودند. نتایج تحقیق نشان داد که ۱۷/۱ درصد از پاسخگویان مجرد و ۸۲/۹ درصد آنها متأهل بودند. با توجه به نتایج بدست آمده، از نظر سطح تحصیلات اعضای هیأت مدیره تعاونی-های توسعه روستایی، بیشترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات دیپلم با درصد فراوانی ۴۴/۲ درصد بود. در مجموع، ۷۷/۹ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات دیپلم و پایین‌تر بودند.

نتایج حاصل از اولویت‌بندی گویه‌های مرتبط با کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی مورد مطالعه از دیدگاه پاسخگویان در جدول (۲) آورده شده است. همانگونه که از نتایج پیداست، پنج گویه مسئولیت‌پذیری، تمایل به انجام کارهای گروهی، انجام بی‌وقفه کارها، اعتماد به نفس در مورد توانایی‌ها و قابلیت‌های خود و ارائه ایده‌های نو، بیشترین میزان اولویت را کسب نموده‌اند. همچنین سه گویه، از نظرات و ایده‌های گذشته من در نحوه انجام امور بهره گرفته می‌شود، از اختیار لازم در مورد انتخاب نحوه انجام مسئولیت-های خویش برخوردار هستم، و خلاقیت و نوآوری یکی از مشخصه‌های مهم محیط کار من است و نوعی ارزش تلقی می‌گردد، کمترین میزان اولویت را کسب نموده‌اند. نکته قابل توجه در این بخش قرار گرفتن گویه خلاقیت و نوآوری به عنوان یکی از مشخصه‌های اصلی محیط کار در تعاونی‌ها در رتبه آخر بین ۲۴ گویه مورد مطالعه بوده است؛ این در حالی است که نوآوری و خلاقیت یکی از مولفه‌های اصلی کارآفرینی و یکی از حلقه‌های اصلی زنجیره کارآفرینی می‌باشد. همچنین، با نگاه دقیق‌تر به نتایج به دست آمده مشخص می‌شود که به غیر از ۵ گویه نخست که دارای میانگین بالاتر از متوسط (یعنی بیشتر از ۳) می‌باشند، سایر گویه‌ها دارای میانگین کمتر از متوسط بوده‌اند. بدین ترتیب می‌توان نتیجه گرفت که تقریباً تمامی گویه‌های مورد مطالعه که شاخص‌های مرتبط با کارآفرینی سازمانی هستند، از وضعیت مناسبی برخوردار نمی‌باشند.

جدول ۲- اولویت بندی گویه های مختلف مرتبط با کارآفرینی سازمانی در تعاونی های مورد مطالعه

اولویت	متغیر	میانگین*	انحراف معیار	ضریب تغییرات
۱	حاضریم که مسئولیت پیامد انجام کارها و وظایف خود را بر عهده گیرم	۳/۷۶	۰/۸۶	۰/۲۲۸
۲	من به انجام کارهای گروهی تمایل زیادی دارم	۳/۸۴	۱/۰۰	۰/۲۵۹
۳	کارهای خود را بدون وقفه انجام می دهم	۳/۷۸	۱/۰۲	۰/۲۷۰
۴	به قابلیت ها و توانایی های خود در انجام کارها اعتماد دارم	۳/۵۱	۱/۰۶	۰/۳۰۲
۵	من مشتاقانه به ارایه ایده های جدید و نو در قبال انجام امور می پردازم	۳/۱۵	۱/۰۸	۰/۳۴۳
۶	من می توانم عدم اطمینان در محیط کار را تحمل نمایم	۲/۹۳	۱/۱۳	۰/۳۸۳
۷	برای انجام کار خود در صورت لزوم از همکاری و مساعدت همکاران خود برخوردار می شوم	۲/۸۲	۱/۲۶	۰/۴۴۶
۸	دانش من از کاری که انجام می دهم کافی و متنوع است	۲/۲۳	۱/۰۱	۰/۴۵۱
۹	در تعاونی اجازه دارم تا با آسودگی، نظرات و ایده های خود را ابراز نمایم	۲/۴۵	۱/۱۶	۰/۴۷۱
۱۰	با اهداف و مأموریت شرکت تعاونی که در آن مشغول به کار هستم به خوبی آشنایی دارم	۲/۵۰	۱/۱۸	۰/۴۷۰
۱۱	در محیط کار من، اشتباهات به عنوان ابزاری جهت یادگیری و کسب تجربه قلمداد می گردد	۱/۸۸	۰/۹۰	۰/۴۷۷
۱۲	انگیزه کافی برای شرکت در دوره ها و کلاس های آموزشی مرتبط با کارم به من داده می شود	۱/۹۸	۰/۹۶	۰/۴۸۴
۱۳	در محیط کار من، تغییر به عنوان یک فرصت ارزیابی می شود	۱/۹۸	۰/۹۷	۰/۴۸۷
۱۴	کارهای گروهی در محیط کار من از جایگاه ویژه ای برخوردار است	۲/۳۶	۱/۱۵	۰/۴۸۷
۱۵	در این تعاونی مسائل چالش برانگیز و مبهم، در محیطی باز و دوستانه مطرح و ارزیابی می شوند	۲/۳۴	۱/۱۸	۰/۵۴۰
۱۶	در حین انجام کار خود، احساس رضایت بخشی دارم	۱/۹۶	۰/۹۸	۰/۵۰۲
۱۷	می دانم که در محیط کار چه انتظاراتی از من وجود دارد	۲/۱۳	۱/۰۷	۰/۵۰۴
۱۸	من بدون نگرانی می توانم جهت انجام کار خود در تعاونی تقاضای کمک نمایم	۲/۱۳	۱/۱۳	۰/۵۳۱
۱۹	اطلاعات محیط کار در تعاونی به راحتی در اختیار من قرار می گیرد	۲/۱۱	۱/۱۵	۰/۵۴۲
۲۰	پس از انجام وظایف، بازخورد کافی و مناسب به من داده می شود	۲/۱۶	۱/۱۶	۰/۵۳۸
۲۱	فعالیت های بهره ور من در تعاونی تشویق می شود	۱/۷۸	۰/۹۷	۰/۵۴۱۷
۲۲	هم اکنون، از نظرات و ایده های گذشته من در نحوه انجام امور بهره گرفته می شود	۱/۸۰	۰/۹۶	۰/۵۴۱۷
۲۳	از اختیار لازم در مورد انتخاب نحوه انجام مسئولیت های خویش برخوردار هستم	۲/۳۲	۱/۲۶	۰/۵۴۵۷
۲۴	خلاقیت و نوآوری یکی از مشخصه های مهم محیط کار من است و نوعی ارزش تلقی می گردد	۲/۰۳	۱/۱۱	۰/۵۴۵۴

* بر حسب طیف لیکرت ۵ سطحی (۱= کاملاً مخالفم تا ۵= کاملاً موافقم)

با توجه به مقایسه سنجش کارآفرینی سازمانی، اقدام به سطح‌بندی میزان کارآفرینی سازمانی گردید که نتایج بدست آمده در جدول (۳) نشان داده شده است.

جدول ۳- سطح‌بندی میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی

میزان کارآفرینی سازمانی	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خیلی کم	۵	۴/۸	۴/۸
کم	۷۷	۷۳/۳	۷۸/۱
متوسط	۱۹	۱۸/۱	۹۶/۲
زیاد	۳	۲/۹	۹۹
خیلی زیاد	۱	۱/۰	۱۰۰
جمع	۱۰۵	۱۰۰	-

همچنین نتایج حاصل از سطح‌بندی میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های مورد مطالعه نشان داد که در حدود چهار پنجم پاسخگویان میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی استان زنجان را در حد خیلی کم (۴/۸ درصد) و کم (۷۳/۳ درصد) در نظر گرفته‌اند، در حالی که تنها شمار اندکی از پاسخگویان (حدود ۴ درصد) اعتقاد داشتند که میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های مورد مطالعه در سطح زیاد و خیلی زیاد می‌باشد.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

با توجه به نتایج بدست آمده از این بخش می‌توان بیان داشت که علیرغم اهمیت و نقش محوری کارآفرینی در تعاونی‌ها و لزوم توسعه آن به منظور بهبود عملکرد تعاونی‌ها، در عمل به دلیل وجود موانع و مشکلات مختلف درون سازمانی و برون سازمانی از جمله نبود سرمایه کافی در تعاونی‌ها و عدم دسترسی آن‌ها به منابع مالی و اعتبارات لازم، ساختار سازمانی بروکراتیک، رسمیت و تمرکز بالا در تعاونی‌ها، کمبود نیروی انسانی متخصص و کارآفرین در تعاونی‌ها، نبود آموزش کارآفرینانه برای اعضا و مدیران تعاونی‌ها، نبود سیاست‌های دولتی مناسب برای حمایت از کارآفرینی در تعاونی‌ها، نبود بسترهای لازم در تعاونی‌ها برای فعالیت‌های گروهی و تیمی، نبود روحیه ریسک‌پذیری در اعضا و مدیران تعاونی‌ها و ترس از شکست، پایین بودن سطح تحصیلات اعضا و مدیران تعاونی‌ها و غیره، میزان کارآفرینی سازمانی در تعاونی‌های توسعه روستایی مورد مطالعه در سطح بسیار پایینی می‌باشد که در این زمینه لازم است از طریق شناسایی موانع اشاره شده و ارائه راهکارهایی بسترهای لازم به منظور توسعه کارآفرینی در تعاونی‌های توسعه روستایی ایجاد شود.

منابع

- دنیائی، ح. (۱۳۸۹). بررسی راهکارهای تقویت کارآفرینی در تعاونی‌های تولیدی بخش کشاورزی استان زنجان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابهر، زنجان.
- دهباشیان، س.، سپیدنام، ق.، کشتگری، م.، و اکبریان، ر. (۱۳۹۰). تسهیلات تکلیفی بخش تعاون در ایجاد فرصت‌های شغلی طی برنامه سوم، مطالعه موردی استان خراسان رضوی. *مجله تعاون*، دوره ۳۰۵، شماره ۲۲، صص ۲۰-۱.
- رضوی، م. (۱۳۸۷). *دائرة/المعارف کارآفرینی*. تهران: انتشارات هم‌پا.
- زمانی، م.، و جان‌نثاری، ا. (۱۳۸۷). بررسی عوامل موثر بر توسعه کارآفرینی در تعاونی‌ها. *مجله تعاون*، دوره ۲۰۰، شماره ۲۰، صص ۱۲۴-۱۰۸.
- عباسی، ر.، رسول‌زاده، ب.، و عباسی، پ. (۱۳۸۸). عوامل موثر بر موفقیت و عدم موفقیت تعاونی‌های تولیدی استان اردبیل. *مجله تعاون*، دوره ۲۰۰، شماره ۲۰، صص ۹۰-۷۱.